

De Variabele waterjuffer, motor voor ecologisch herstel van poelen en vijvers

Joep Fourneau, Regionaal Landschap Lage Kempen,
Grote Baan 176, B-3530 Houthalen-Helchteren,
Luc Roubben, Olmensesteenweg 153, B-3945 Ham.

Bij de keuze van de adoptiesoort in 2006 wilde de gemeente Ham een soort die symbool kon staan voor natuurlijke vijvers en poelen in beekvalleien. De gemeente heeft namelijk een aantal percelen in eigendom met voormalige weekendverblijfvijvers in de vallei van de Grote Beek in het gehucht Geneberg. Reeds een tijd lang speelde de gemeente met het idee om deze vijvers een ecologische inrichting te geven. De adoptie van de Variabele waterjuffer moest hiervoor het ultieme duwtje in de rug zijn, waardoor de bal aan het rollen ging en de ideeën in concrete acties werden omgezet.

Bovendien kan met waterjuffers en libellen een mooie link gelegd worden naar tuinvijvers en naar acties die mensen zelf kunnen nemen om hun eigen vijver zo natuurvriendelijk mogelijk in te richten. Zo kunnen inwoners van Ham via deze zeldzame waterjuffer bij het behoud van de biodiversiteit betrokken worden. Voor de Variabele waterjuffer zijn van nature heldere, matig voedselrijke plassen de voorkeursbiotoop. Een gevarieerde oevervegetatie is eveneens erg belangrijk.

In de Vlaamse beekvalleien zijn vaak (restanten van) weekendvijvers te vinden, een verschijnsel dat vooral in de jaren zestig en zeventig sterk uitgebreide. Meer en meer verdwijnt de functie van weekendverblijven, al dan niet gedwongen. De vijvers die achterblijven zijn vaak ecologisch weinig interessant: steile oevers,

Foto: Maarten Jacobs

wallen rondom de vijver met begroeiing van grote bomen, een dikke sliblaag in de vijver (door bladval) en exotische planten (vb. Parelvederkruid) en dieren (vb. karperachtigen, schildpadden). Mits enkele ingrepen kunnen deze plaatsen echter zeer waardevolle biotopen worden voor zeldzame en minder zeldzame soorten. De gemeente Ham wil met de aanpak van de vijvers in Geneberg hier een voorbeeld realiseren.

Verwezenlijkingen

Terreinacties

De gemeente Ham heeft in Geneberg zes voormalige weekendverblijfvijvers in eigendom, het OCMW een zevende op een aangrenzend perceel. Deze zeven vijvers zullen eind 2010 vergraven en op een ecologisch interessante manier ingericht worden. Doorheen het gebied stroomt de Beneficievijverloop, een waterloop van tweede categorie. Deze waterloop kwam door mijnverzakkingen stroomopwaarts echter lager te liggen dan de vijvers te Geneberg. De waterloop loopt als het ware over een 'bult' ter hoogte van de vijvers. In samenwerking met de provinciale dienst waterlopen werd een plan uitgewerkt waarbij de waterloop ter hoogte van de vijvers in plaats van tussen de vijvers, doorheen één van de vijvers zal lopen.

Verder zullen de bestaande vijvers aangepakt worden: lokaal worden de vijvers uitgediept,

slib wordt verwijderd, oevers worden afgeschuind en verschillende vijvers worden met elkaar verbonden via moeraszones. Om het water langer in het gebied te kunnen houden, zal een stuw geplaatst worden op de Beneficievijverloop.

Dit hele plan is het resultaat van overleg tussen de gemeente, het Agentschap voor Natuur en Bos, Natuurpunt (die heel wat gronden in de nabije omgeving in eigendom heeft), de provincie Limburg en het Regionaal Landschap Lage Kempen. Voor de werken dient een machtiging aangevraagd te worden bij het provinciebestuur voor het verleggen van de waterloop en het plaatsen van de stuw. Voor de graafwerken, het verwijderen van de bomen, het plaatsen van de vlonder en de stuw is een stedenbouwkundige vergunning nodig. Beide aanvragen werden in het najaar

Figuur 1. De huidige toestand van de vijvers is ecologisch weinig interessant gezien de steile oevers, de wallen rondom de vijver met begroeiing van grote bomen en de dikke sliblaag in de vijvers (foto: Luc Roubben).

van 2009 ingediend.

De middelen voor dit project komen van het Interreg-project SOLABIO ('Soorten en Landschappen als dragers voor Biodiversiteit'). Bovendien werd een projectaanvraag ingediend en goedgekeurd in het kader van de Vlaamse samenwerkingsovereenkomst met gemeenten.

In Ham liggen nog andere kansen voor het herinrichten van vijvers. In Genendijk op de grens met Tessenderlo ligt een grensoverschrijdend vijvercomplex. Vanuit beide gemeenten is er interesse om ook hier inrichtingsmaatregelen te nemen. Afstemming tussen beide gemeenten is hierbij essentieel. In het actieplan van Ham (Fourneau, 2008) werden de mogelijke maatregelen voor dit gebied reeds uitgewerkt. Verder vermeldt het actieplan ook nog enkele verspreide vijvers waar maatregelen mogelijk zijn. Deze kunnen in de komende periode verder uitgewerkt worden.

Communicatie

Met de mensen die betrokken zijn bij dit project werd een bezoek gebracht aan de vallei van de Drie Beken (Deurne-Diest). Het Agentschap voor Natuur en Bos heeft hier de voorbije jaren gelijkaardige projecten uitgevoerd. Een twintigtal voormalige weekendvijvers kregen een ecologische inrichting (Lambrechts, 2003). Dit terreinbezoek was erg zinvol om een beeld te geven van hoe Geneberg er kan uitzien na de inrichtingswerken. Bovendien gaf de beheerder, puttend uit eigen ervaring, heel wat nuttige tips en aanbevelingen.

De omwonenden van het projectgebied wer-

Figuur 2. Een blik op de toekomst. In de Vallei van de Drie Beken, waar de foto getrokken werd, werd vanuit een gelijkaardige uitgangssituatie vertrokken (foto: Thea Custers).

den in 2009 uitgenodigd op een open milieuraad in het gemeentehuis. De plannen werden kort toegelicht waarna er tijd was voor vragen en discussie. Vooral de stuw bleek toch heel wat vragen op te roepen, vooral omdat omwonenden bezorgd zijn i.v.m. mogelijke wateroverlast.

Na de geplande graafwerken in Geneberg, zal een vlonder geplaatst worden zodat schoolkinderen onder begeleiding het gebied kunnen bezoeken en er bijvoorbeeld een wateronderzoek kunnen uitvoeren. Enkele scholen bezoeken nu al jaarlijks het gebied. De vlonder opent echter bijkomende mogelijkheden voor educatieve activiteiten.

Monitoring

Waar deze soort in Vlaanderen vroeger vrij algemeen en vaak in grote aantallen voorkwam, komt ze nu op veel van die plaatsen in veel lagere aantallen voor, of is ze verdwenen (De Knijf *et al.*, 2006).

Oudere waarnemingen van de Variabele waterjuffer in de gemeente Ham zijn zeer beperkt. Er zijn enkel inventarisatiegegevens bekend van één één-kilometerhok ten zuidoosten van de gemeente, dat naast Ham ook Laakdal en Tessenderlo omvat. Het is echter niet uitgesloten dat de soort nog op andere locaties in de gemeente voorkomt, aangezien

de gemeente nooit gebiedsdekkend geïnventariseerd werd. Een grondige inventarisatie zou hier duidelijkheid kunnen scheppen.

In het projectgebied Geneberg werden libellen en waterjuffers geïnventariseerd door Luc Roubben van 16/04/09 tot 18/09/09. In totaal werd het gebied drieëntwintig maal bezocht, waarbij in de mate van het mogelijke eenzelfde traject werd verkend. Bij elk bezoek werden een vijftigtal waterjuffers en libellen gevangen en gedetermineerd. Er werden ook heel wat foto's gemaakt.

In tabel 1 wordt een overzicht van de gevonden soorten in het gebied gegeven. Per soort en per maand geven we het aantal bezoeken waarop de soort werd waargenomen.

De meeste juffers en libellen werden in of na-

Figuur 3. Een mannetje van de Platbuik, *Libellula depressa* (foto: Luc Roubben).